

Εσωτερικευμένες δυσκολίες συμπεριφοράς
Πρακτική εξάσκηση δεξιοτήτων
Πρότυπη παρέμβαση εντός του σχολικού χώρου και Βιωματικά Εργαστήρια

Μάριος Κυριακίδης
Εγγεγραμμένος Σχολικός/Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος
Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού

Πρότυπη παρέμβαση εντός του σχολικού χώρου- Μελέτη περίπτωσης-Μαρία

Γενικές πληροφορίες/Περιγραφή δυσκολιών:

Η Μαρία, είναι ένα κορίτσι ηλικίας 9 ετών το οποίο φοιτά στην Γ' τάξη του Δημοτικού. Η Μαρία γεννήθηκε στην Αλβανία από Αλβανούς γονείς και οι γονείς της είχαν έρθει στην Ελλάδα όταν ήταν 4 ετών για βιοποριστικούς λόγους. Μέχρι πέρσι ζούσαν στην Άρτα και φέτος έχουν μετακομίσει στην Αθήνα για να μπορέσει η μητέρα της να βρει ευκολότερα εργασία. Από τότε που μετακόμισαν στην Αθήνα, η συμπεριφορά της έχει αλλάξει. Συγκεκριμένα: φαίνεται πιο κλεισμένη στο εαυτό της, είναι πολύ αγχωμένη με τα μαθήματα, αφιερώνει ασυνήθιστα πολύ χρόνο για να τα προετοιμάσει, και ανησυχεί πολύ ότι δεν θα τα καταφέρει. Αυτό που ανησύχησε τους γονείς της και απευθύνθηκαν στον εκπαιδευτικό, είναι ότι το τελευταίο διάστημα μοιάζει στενοχωρημένη και λυπημένη, «κλείνεται» στον εαυτό της για αρκετή ώρα, είναι ευερέθιστη και πολύ εύθικτη, βάζει με το παραμικρό τα κλάματα και θέλει να έχει συνέχεια την μητέρα της.

Στο σχολείο, ο εκπαιδευτικός έχει αναφέρει ότι μέσα στην τάξη είναι ήσυχη, πολύ συνεσταλμένη και γενικά προσεκτική, αν και το τελευταίο διάστημα αρκετά αφηρημένη. Δεν συμμετέχει στις συζητήσεις που γίνονται μέσα στην τάξη μεταξύ των συμμαθητών της. Αν και συμπαθής, δεν έχει φίλες και τα διαλείμματα κάθεται συνήθως μόνη της. Γενικά δεν ανακατεύεται με τα άλλα παιδιά και φαίνεται να επιζητά με κάθε τρόπο την επαφή με τον εκπαιδευτικό και γενικότερα τους εκπαιδευτικούς. Το γεγονός ότι η Μαρία αποφεύγει να συναναστρέφεται και να αλληλεπιδρά με τα άλλα παιδιά, επιδιώκει να έρχεται συνεχώς σε επαφή με τους εκπαιδευτικούς της και είναι προσκολλημένη στους ενήλικες είναι, σύμφωνα με τον εκπαιδευτικό, το σοβαρότερο πρόβλημα που ο ίδιος αντιμετωπίζει.

Το παιδί παραπέμφθηκε σε κλινικό ψυχολόγο, σύμφωνα με την διάγνωση του οποίου, το παιδί παρουσιάζει ήπιας μορφής καταθλιπτικά συμπτώματα, που το τελευταίο διάστημα βρίσκονται σε έξαρση και χρήζουν αντιμετώπισης. Λόγω κυρίως της χρονιότητας και του σχετικά ήπιου βαθμού έντασης των περισσότερων συμπτωμάτων, η περίπτωση αυτή χαρακτηρίστηκε «δυσθυμία».

Πρότυπη παρέμβαση εντός του σχολικού χώρου- Μελέτη περίπτωσης-Μαρία

- **Ανάλυση δεδομένων/Στοχοθεσία**

- Βάσει του ιστορικού, αποφασίστηκε ότι η παρέμβαση θα έπρεπε αρχικά να εστιαστεί στην χαμηλή αυτοεκτίμηση και ανασφάλεια της Μαρίας και στην συνέχεια στην έντονη προσκόλληση της στους ενήλικες και κυρίως στους εκπαιδευτικούς. Αξιολογήθηκε το επίπεδο της αυτοεκτίμησης και της καταθλιπτικής της συμπτωματολογίας και στην συνέχεια έγινε μια λεπτομερής καταγραφή (μέσω συστηματικής παρακολούθησης), της συμπεριφοράς της, η οποία έδειξε ότι αφιέρωνε ένα 30% του χρόνου της σε επαφές με τους εκπαιδευτικούς της και μόνο ένα 4% με τους συμμαθητές της. Δεν φάνηκε να έχει κάποιο πρόβλημα στις κοινωνικές της δεξιότητες.

- **Στάδια παρέμβασης:**

- **Δημιουργία άνετου και θετικού κλίματος στην τάξη-η «ώρα συζήτησης»:** Σε μια πρώτη φάση για να δημιουργηθεί μια θετική, δημιουργική ατμόσφαιρα μέσα στην τάξη και να αισθανθεί καλύτερα η Μαρία ώστε να πλησιάσει συναισθηματικά τους συμμαθητές της, αποφασίστηκε να μπει σε εφαρμογή η μέθοδος της ώρας συζήτησης. Συντονιστής ήταν ο εκπαιδευτικός με βάση τις οδηγίες και αρχικά την εποπτεία του ψυχολόγου. Η συχνότητα αυτών των συζητήσεων ήταν 3 φορές την εβδομάδα για τις 2 πρώτες εβδομάδες και 2 φορές στην συνέχεια, ενώ η διάρκεια τους ήταν περίπου 20 λεπτά.

- **Βελτίωση της αυτοεκτίμησης της Μαρίας:** Η συγκεκριμένη παρέμβαση εστιάστηκε κυρίως σε 3 σημεία:

1. Στην ανάπτυξη θετικής σχέσης μαζί της. Για να μην ενδυναμωθεί όμως η προσκόλληση της στον εκπαιδευτικό, λόγω του χρόνου που θα τις αφιέρωνε, αποφασίστηκε όπως της αφιερώνει λεκτικά τον ίδιο χρόνο με τα άλλα παιδιά, αλλά να της δίνει περισσότερη μη λεκτική προσοχή (π.χ μια λέξη η ένα νεύμα από «μένα για σένα», μια χειρονομία η ένα κλείσιμο του ματιού).
2. Στις δραστηριότητες όπου εναλλάσσονται οι ρόλοι βοηθούντα-βοηθούμενου μεταξύ των μαθητών.
3. Στην ενθάρρυνση η οποία αποδείχτηκε πολύ βοηθητική, ιδιαίτερα όταν ο δάσκαλος, ζήτησε από τα παιδιά να πουν όλα τα καλά στοιχεία της Μαρίας.

Πρότυπη παρέμβαση εντός του σχολικού χώρου- Μελέτη περίπτωσης-Μαρία

- **Αντιμετώπιση της προσκόλλησης της Μαρίας στους εκπαιδευτικούς:** Το πρόγραμμα που εφαρμόστηκε στην προκειμένη περίπτωση ήταν αυτό των ενισχύσεων και των «τιμωριών». Συγκεκριμένα, τόσο ο ίδιος ο εκπαιδευτικός της, όσο και οι άλλοι εκπαιδευτικοί ενίσχυαν κοινωνικά (π.χ. θετικά σχόλια, επαίνους, χαμόγελα), κάθε αλληλεπίδραση και επαφή της Μαρίας με τα άλλα παιδιά κατά την διάρκεια του διαλείματος, δηλαδή την επαινούσαν μόνο όταν έπαιζε με τα άλλα παιδιά. Αντίθετα, αγνοούσαν συστηματικά κάθε προσπάθεια τους να τους πλησιάσει. Ειδικά σε αυτό το σημείο και για να μην εκλάβει η Μαρία αυτήν την συμπεριφορά ως απορριπτική, κάθε φορά που τους πλησίαζε, αυτοί με φιλικό, καλοπροαίρετο αλλά κοφτό πάντα τρόπο επικαλούνταν μια αληθοφανή δικαιολογία για να απομακρυνθούν. Δεν τις έδιναν καμιά απολύτως ενίσχυση κάθε φορά που επιδίωκε την επαφή με τους εκπαιδευτικούς. Επιπλέον, για να αυξήσουν γρήγορα τις αλληλεπιδράσεις της με τις συμμαθήτριες της, παρότρυναν κάποιες από αυτές να την πλησιάσουν με κάποιο ελκυστικό παιχνίδι, έτσι ώστε να τους δοθεί η ευκαιρία να ενθαρρύνουν στην συνέχεια την οποιαδήποτε αλληλεπίδραση προκύψει. Καθ όλη την διάρκεια του διαλείματος, ο εκπαιδευτικός παρακολουθούσε τις κινήσεις της Μαρίας από κάποιο σημείο από το οποίο δεν γινόταν αντιληπτός και όταν διαπίστωνε οποιαδήποτε σημαντική αλληλεπίδραση με άλλα παιδιά, πλησίαζε αμέσως, έκανε κάποιο θετικό σχόλιο και εκδήλωνε την ευχαρίστηση του σε όλα τα παιδιά που εμπλέκονταν στην αλληλεπίδραση

Πρότυπη παρέμβαση εντός του σχολικού χώρου- Μελέτη περίπτωσης-Μαρία

- **Έκβαση περίπτωσης:**

- Σε διάστημα μιας εβδομάδας, η συμπεριφορά προσκόλλησης της Μαρίας προς τους εκπαιδευτικούς που εκδήλωνε στα διαλείμματα, μειώθηκε πολύ, ενώ η αλληλεπίδραση της με τα άλλα παιδιά αυξήθηκε σημαντικά και από το 35% άγγιξε το 60%. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα που κρίθηκαν ικανοποιητικά, αποφασίστηκε η σταδιακή μείωση των ενισχυτικών παρεμβάσεων. Με άλλα λόγια άρχισαν να μην ενισχύουν πια όλες τις αλληλεπιδράσεις της Μαρίας με τα άλλα παιδιά, αλλά μερικές μόνο, ενώ παράλληλα εξακολουθούσαν να αποθαρρύνουν κάθε κίνηση προσέγγισης των εκπαιδευτικών. Όταν αυτή η νεοαποκτηθείσα συμπεριφορά εδραιώθηκε οι εκπαιδευτικοί αποσύρθηκαν και σταμάτησαν τελείως να ασχολούνται με την περίπτωση της Μαρίας.
- Ένα χρόνο αργότερα, αν και εξακολουθούσε να είναι ένα ήσυχο, σοβαρό και σχετικά συνεσταλμένο παιδί, η αυτοεκτίμηση και το αίσθημα ανασφάλειας της Μαρίας δεν ενέπνεαν πια καμία ανησυχία, παρέμεναν αισθητά βελτιωμένα και σύμφωνα με τις μετρήσεις στο ίδιο καλό επίπεδο που βρίσκονταν και την προηγούμενη χρονιά μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης. Επίσης η συμπεριφορά της ήταν καλά προσαρμοσμένη στο σχολικό περιβάλλον, είχε αποκτήσει φίλους και δεν επεδίωκε στα διαλείμματα την επαφή με τους εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα με τους γονείς της, αν και κάπως απαισιόδοξη δεν ήταν μελαγχολική και δεν έκλαιγε χωρίς λόγο, είχε ξαναβρεί το ενδιαφέρον της για τα παιχνίδια και έπαιζε κάπου κάπου με τα παιδιά στην γειτονιά. Εξακολουθούσε όμως να είναι ένα σχετικά μοναχικό παιδί που αν και λιγότερο από πριν, παρέμενε πάντως αρκετά προσκολλημένο στην μητέρα του.

Μελέτη περίπτωσης: Αρσένιος

- Ο Αρσένιος είναι ένα παιδί ηλικίας 7 ετών και φοιτά στην Α' τάξη του Δημοτικού. Σύμφωνα με την εκπαιδευτικό της τάξης του, ενώ στην αρχή της χρονιάς φαινόταν να είχε προσαρμοστεί ικανοποιητικά και η φοίτηση του στο σχολείο ήταν κανονική, το τελευταίο διάστημα αρνείται να έλθει στο σχολείο. Οι γονείς του έχουν αναφέρει ότι το πρωί, παραπονιέται με έντονο τρόπο, ότι πονάει το στομάχι του, και στις παραινέσεις τους για να πάει στο σχολείο, κλαίει γοερά και δεν δέχεται επ' ουδενί λόγω να πάει. Η εκπαιδευτικός στην προσπάθεια της να διερευνήσει τους λόγους που το παιδί δεν επιθυμούσε να ερχόταν στο σχολείο, ανακάλυψε μέσα από τις συζητήσεις της με τους συμμαθητές του, ότι το τελευταίο διάστημα, ο Αρσένιος, ήταν θύμα εκφοβισμού από παιδιά μεγαλύτερων τάξεων και συγκεκριμένα της Ε' Δημοτικού. Στην συνέχεια, σε συνάντηση που είχε η εκπαιδευτικός με τους γονείς του παιδιού για σκοπούς ενημέρωσης, οι γονείς της εκμυστηριεύθηκαν ότι το παιδί στο παρελθόν, είχε νοσηλευθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω κάποιας σοβαρής ασθένειας που παρουσίασε.

Ερωτήματα προς συζήτηση

1. Ποια πιστεύετε ότι μπορεί να είναι τα αίτια της δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς του παιδιού; Σε ποιους παράγοντες οφείλονται;
2. Αν ήσασταν εσείς στην θέση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού, και μέσα στα πλαίσια της δημιουργίας ενός σχεδίου παρέμβασης, ποιους στόχους θα θεωρούσατε ως στόχους προτεραιότητας. Τεκμηριώστε την επιλογή σας.
3. Καταρτίστε ένα ολοκληρωμένο και πολυεπίπεδο πλάνο παρέμβασης για να: 1) Μειώσετε τις δυσπροσαρμοστικές μορφές συμπεριφοράς του παιδιού, 2) Ενδυναμώσετε κοινωνικές προσαρμοστικές δεξιότητες στον κοινωνικό τομέα.

Μελέτη περίπτωσης: Σεμέλη

- Η Σεμέλη είναι ένα κορίτσι που φοιτά στην Δ' τάξη του Δημοτικού. Από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ο εκπαιδευτικός της τάξης, έχει παρατηρήσει, ότι το παιδί, συνεχώς φαίνεται να αφαιρείται. Παρά το γεγονός ότι η επίδοση της στα μαθήματα, είναι ικανοποιητική, δεν ολοκληρώνει την κατ' οίκον εργασία της. Κατά την διάρκεια των διαλειμμάτων, είναι απομονωμένη σε μια γωνία της αυλής, και δεν αποζητά την παρέα των συνομηλίκων της. Από την τεχνικές κοινωνιομέτρησης που αξιοποίησε ο εκπαιδευτικός της τάξης, διαφάνηκε ότι κανένας από τους συμμαθητές/τρίες της δεν επιζητεί να συναναστραφεί με την ίδια. Κατά την διάρκεια της συνάντησης του εκπαιδευτικού με την μητέρα του παιδιού, η μητέρα του εκμυστηριεύθηκε ότι ο πατέρας, λαμβάνει φαρμακευτική αγωγή από ψυχίατρο, λόγω έντονων καταθλιπτικών συμπτωμάτων. Λόγω της ψυχικής του κατάστασης, ο ίδιος δεν είναι σε θέση να εργαστεί, και το μοναδικό εισόδημα της οικογένειας, είναι το δημόσιο βοήθημα που λαμβάνει ο πατέρας.

Ερωτήματα προς συζήτηση

1. Ποια πιστεύετε ότι μπορεί να είναι τα αίτια της δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς του παιδιού; Σε ποιους παράγοντες οφείλονται;
2. Αν ήσασταν εσείς στην θέση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού, και μέσα στα πλαίσια της δημιουργίας ενός σχεδίου παρέμβασης, ποιους στόχους θα θεωρούσατε ως στόχους προτεραιότητας. Τεκμηριώστε την επιλογή σας.
3. Καταρτίστε ένα ολοκληρωμένο και πολυεπίπεδο πλάνο παρέμβασης για να: 1) Μειώσετε τις δυσπροσαρμοστικές μορφές συμπεριφοράς του παιδιού, 2) Ενδυναμώσετε κοινωνικές προσαρμοστικές δεξιότητες στον κοινωνικό τομέα.

Μελέτη περίπτωσης: Αρίφ

- Ο Αρίφ είναι ένα αγόρι, ηλικίας 11 ετών, ο οποίος έχει μετεγκατασταθεί με την οικογένεια του στην Κύπρο, πριν από 2 χρόνια, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης στην οποία βρίσκεται η χώρα του. Οι γονείς του σε συνάντηση που είχαν με τον εκπαιδευτικό της τάξης, του ανέφεραν με την βοήθεια ενός συγγενικού τους προσώπου που κατέχει επαρκώς την ελληνική γλώσσα, ότι τα μέλη της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένου και του παιδιού, ήταν αυτόπτες μάρτυρες του βομβαρδισμού μιας πολυκατοικίας κοντά στο σπίτι τους, όπου διέμεναν φιλικά τους πρόσωπα. Παρόλο που ο Αρίφ, κατανοεί πλήρως την ελληνική γλώσσα, και έχει αποδεδειγμένα κατακτήσει τον μηχανισμό της ανάγνωσης, δεν συμμετέχει καθόλου στο μάθημα. Εξαιρεση αποτελεί το μάθημα της Τέχνης, στο οποίο ο μαθητής επιδεικνύει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Όταν ο εκπαιδευτικός του απευθύνει τον λόγο, αρνείται να απαντήσει και σε περίπτωση που επιμένει, αρχίζει να κλαίει. Κατά την διάρκεια των διαλειμμάτων, ο Αρίφ συναναστρέφεται μονάχα με ένα συμμαθητή του και αποφεύγει να εμπλέκεται σε ομαδικές δραστηριότητες με τους υπόλοιπους συμμαθητές του.

Ερωτήματα προς συζήτηση

1. Ποια πιστεύετε ότι μπορεί να είναι τα αίτια της δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς του παιδιού; Σε ποιους παράγοντες οφείλονται;
2. Αν ήσασταν εσείς στην θέση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού, και μέσα στα πλαίσια της δημιουργίας ενός σχεδίου παρέμβασης, ποιους στόχους θα θεωρούσατε ως στόχους προτεραιότητας. Τεκμηριώστε την επιλογή σας.
3. Καταρτίστε ένα ολοκληρωμένο και πολυεπίπεδο πλάνο παρέμβασης για να: 1) Μειώσετε τις δυσπροσαρμοστικές μορφές συμπεριφοράς του παιδιού, 2) Ενδυναμώσετε κοινωνικές προσαρμοστικές δεξιότητες στον κοινωνικό τομέα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Καλαντζή-Αζίζι Α., Ζαφειροπούλου Μ., (2004), *Προσαρμογή στο σχολείο: πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.